INTERNATIONAL

Scientific Indexing

Fresh Ideas for Growing your Citations

Certificate

This is to certify that **KARADENIZ BLACK SEA INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL** is indexed in International Scientific Indexing (ISI). The Journal has Impact Factor Value of **0.934** based on International Citation Report (ICR) for the year **2018-19**. The URL for journal on our server is https://isindexing.com/isi/journaldetails.php?id=7901

Editor ICR Team
(ISI)

International Scientific Indexing
(ISI)

International Sciencetific Indexing

(ISI Databese)

Google Akademik

Index Copernicus

(ICI World of Journals)

0?
e=2159024400&v=beta&t=CF4F1szg_uFiz9jRhaq_EOQ_fhsIIMeUM8pbV_V-vC0

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

Modern Language Association

Directory of Research Journals Indexing

Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SOBİAD)

Scientific Indexing Services (SIS)

KARADENİZ

BLACK SEA - ЧЕРНОЕ МОРЕ

Kış/Зима/Winter 2016 ▪ Yıl/Год/Year 8 ▪ Sayı/Число/Issue 32

ÜÇ AYDA BİR YAYINLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

AN INTERNATIONAL QUARTERLY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

ISSN: 1308-6200

http://www.dergikaradeniz.com; www.dergikaradeniz.net; www.dergikaradeniz.org

Sahibi/ Учредитель/ Owner

Hayrettin İVGİN

Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar-ANKARA (+90) 312 4259353 - hayrettinivgin@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Erhan İVGİN

Editör/ Главный редактор/ Editor

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK ▪ Yrd. Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ ▪ Doç. Dr. Ranetta GAFAROVA

Yayın Kurulu/ Редколлегия/ Editorial Board

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ(Ardahan Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ (Ardahan Üniversitesi) Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Anatoly A. BURTSEV (Ammasov Adına Yakutistan Devlet Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Emekli) ▪ Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Selçuk Üniversitesi) Prof. Dr. Sivtseva-Maksimova Prasovya VASILYEVNA (Ammasov Adına Yakutistan Devlet Üniversitesi) Prof. Dr. Bekir DENİZ(Ardahan Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Caval KAYA (Ardahan Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Sulayman KAYIPOV (Çuy Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Faruk ÇOLAK (Niğde Üniversitesi ▪ Prof. Dr. Prof. Dr. Hikmet KORAŞ (Niğde Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Dimitri D. VASİLEV,(Moskova Bilimler Akademisi) ▪ Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA (Moskova Bilimler Akademisi) ▪ Prof. Dr. Yakup ÇELİK(Yıldız Teknik Üniversitesi) Prof. Dr. Victoria V. KRASNYKH (Kiev Bilimler Akademisi)▪ Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Emekli) Prof. Dr. Hüseyin TÜRK (Ardahan Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Onal ABISHEVA (Abay Devlet Pedagoji Üniversitesi) ▪Prof. Dr. İhsan BULUT (Akdeniz Üniversitesi)▪ Prof. Dr. Mustafa ÜNAL(Erciyes Üniversitesi) Prof. Dr. Mambetturdu Mambetakun (Şincan Pedagoji Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Betül KARAGÖZ (Giresun Üniversitesi) Prof. Dr. Layli ÜKÜBAYEVA (Manas Üniversitesi)▪ Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi) Prof. Dr. Roin KAVRELIŞVILI (İvana Cevahişvili Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)▪ Prof. Dr. Enver TÖRE (Artvin Üniversitesi) ▪Prof. Dr. Vasiliy Vasilyeviç İLLARİONOV (Ammasov Adına Yakutistan Devlet Üniversitesi)▪ Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Tina GELAŞVİLİ(İvana Cevahişvili Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Elena ARABADJİ (Melitopol Devlet Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Natalie KONONENKO (Alberta Üniversitesi) ▪ Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL (Ardahan Üniversitesi) ▪ Doç. Dr. Nadya TIDIKOVA (Altayistik Enstitüsü) ▪ Doç. Dr. İbrahim TÜZER (Yıldırım Bayazıt Üniversitesi) ▪ Doç. Dr.Ahmet İÇLİ (Ardahan Üniversitesi)

Redaksiyon/ Редакция/ Redaction

Yrd. Doç. Dr. Ufuk ERDEM - Yrd. Doç. Dr. Samet AZAP - Okt. Okan ÖZKARA

Teknik Sorumlu/Ответственныйпотехническойчасти / Technical Manager

Öğr. Gör. Arif Cem TOPUZ : arifcemtopuz@hotmail.com

Öğr. Gör. Eser KARADENİZ : eser_karadeniz@hotmail.com

Uluslararas İlişkiler /Международныеотношения/ International Relations Expert

Yrd. Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU : vediaskaroglu@ardahan.edu.tr

Yabancı Dil Danışmanları/ Советникипоиностраннымязыкам/ Foreign Language Consultants

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / Yrd. Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Yazışma Adresi/ Адресиздательства/ Correspondance Addres

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Ardahan/TÜRKİYE

Tel.: (+90) 5308852928 - (+995) 597054760 e-mail: dergikaradeniz@gmail.com

Baskı/ Типография/ Pres: Sage Yayıncılık (ANKARA)

Bu dergi Tübitak/ULAKBİM TR, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA), Proquest ve ASOS Index tarafından indekslenmektedir.

This journal is indexed by Tubitak/ULAKBIM TR, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA), Proquest and ASOS Index

Hakem Kurulu/ Консультативный совет – Редколлегия/ Editorial Board

Hakem Kurulu

- Prof.Dr. Baltabay ABDIGAZİULI , Abay Devlet Pedagoji Üniversitesi (Kazakistan)
- Prof.Dr. Tofiq ABDÜHASANLİ ABDÜLAZİZ OĞLU, Devlet İktisat Üniversitesi (Azerbaycan)
- Prof. Dr. Onal ABISHEVA Abay Devlet Pedagoji Üniversitesi (Kazakistan)
- Prof. Dr. Adnan AKGÜN – Maramara Üniversitesi, (Türkiye)
- Prof. Dr. Ali AKAR – Muğla Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN – Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Tayyar ARI – Uludağ Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR – Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Aygün ATTAR – Giresun Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hasan BAHAR – Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Cevat BAŞARAN – Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Vladimir BELYAKOV – (Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Uwe BLAESİNG – (Hollanda)
- Prof. Dr. Valerij BOVTUN – Altay Devlet Teknik Üniversitesi (Altay Kray – Rusya Federasyonu
- Prof. Dr. İhsan BULUT – Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ahmet BURAN – Fırat Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Nalan BÜYÜKKANTARCIOĞLU – Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ömür CEYLAN – Kültür Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ahmet CİHAN – Nevşehir Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Maria CİKİA – (Gürcistan)
- Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR – Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Halit ÇAL – Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU – Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Necati DEMİR – Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Bekir DENİZ – Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Remzi DEVLETOV – Kırım Devlet Pedegoji ve Mühendislik Üniversitesi, (Kırım)
- Prof. Dr. Abide DOĞAN – Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV – Muğla Üniversitsi (Türkiye)
- Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN – Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN – Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Gavril GAVRILEVIÇ FILIPPOV – (NEF Üniversitesi Yakutistan – Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN – Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hande BİRKALAN-GEDİK – Yeditepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Orhan GÖKÇE – Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail GÖRKEM – Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kadir GÜLKAYRAN – (İran)
- Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN – Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN – Muğla Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU – Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Harun GÜNGÖR – Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Figen GÜRSOY – Ankara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Tacida HAFIZ – (Bosna-Hersek)

- Prof. Dr. Cengiz HAKOV - (Bulgaristan)
- Prof. Dr. Vasiliy Vasilyeviç İLLARİONOV (SAHA Cumhuriyeti -Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Alimcan İNAYET - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Bravina Rozalia INNOKENTYEVNA (SAHA Cumhuriyeti Bilimler Akademisi -Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Aleksander KADİRBAYEV - (Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Fitnat KAPTAN - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ - İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kerem KARABULUT - Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Recai KARAHAN - Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ - İvana Cevahişvili Üniversitesi (Gürcistan)
- Prof. Dr. Ceval KAYA - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Sulayman KAYIPOV (CHUI Üniversitesi - Kırgızistan)
- Prof. Dr. İsmail KERİMOV - Kırım Devlet Pedagoji Üniversitesi (Kırım)
- Prof. Dr. Remzi KILIÇ - Niğde Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Faruk KOCACIK - Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Aynur KOÇAK - Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Özdemir KOÇAK - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ - İnönü Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL - Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Victoria V. KRASNYKH - (Moskova Lomonosov Üniversitesi - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Adnan KULAKSIZOĞLU - Marmara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Muhtar KUTLU - Ankara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK - Emekli (Türkiye)
- Prof. Dr. Mambetturdu MAMBETAKUN (Şincan Pedagoji Üniversitesi, Çin)
- Prof. Dr. Olga MELNITCHOUK, (NEF Üniversitesi - Yakutistan - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Alekseyev Anatoly NIKOLAYEVIC (RAN Kuzey Sibirya Halkları Bölümü - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Mehmet OKUR - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Mustafa ÖNER - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Ramazan ÖZEY - Marmara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Haydar ÖZTAŞ - Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hakan POYRAZ - Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Abdulkerim RAHMAN - (Çin)
- Prof. Dr. Hülya SAVRAN - Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA - (Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ - Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Hatice ŞAHİN - Uludağ Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN - Osman Gazi Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ - Niğde Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK - Fırat Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN - Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU - Rize Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Berrak TARANÇ - Ege Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Halil İbrahim USTA - Ankara Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Mustafa ÜNAL - Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Olga MELNİCUK - (NEF Üniversitesi - Yakutistan - Rusya Federasyonu)

- Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ - Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Kamil VELİ - İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Obayev Nikolay VYACESLAVOVIC (Tuva Devlet Üniversitesi - Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Hakkı YAZICI - Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)
- Prof. Dr. Dursun YILDIRIM - Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
- Doç. Dr. Almagul SARYMSAKOVA - Kazak Amerikan Üniversitesi (Kazakistan)
- Doç. Dr. İbrahim TÜZER - Yıldırım Bayazıt Üniversitesi, Ankara (Türkiye)
- Doç. Dr. Mustafa ŞENEL - Kafkas Üniversitesi (Türkiye)
- Doç. Dr. Mutlu Deveci - Fırat Üniversitesi, Elazığ (Türkiye)
- Doç. Dr. Nadya TIDIKOVA - (Altay)
- Doç. Dr. Alexander D. VASILYEV (Sosyal Bilimler Ens. Şarkiyat Bölümü - Moskova - Rusya Federasyonu)
- Doç. Dr. Mukhopleva Svetlana DMITRIEVNA (Yakut Folklor Enstitüsü RAN - Rusya Federasyonu)
- Doç. Dr. Ergali ESBOSUN - (Abay Üniversitesi, Kazakistan)

Temsilcilikler/ Представители/ Representative

YURT İÇİ / Турция / Interior:

Prof. Dr. Bekir DENİZ – ANTALYA * Yrd. Doç. Dr. Bilşen İNCE ERDOĞAN – AYDIN * Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU – BALIKESİR * Yrd. Doç. Dr. Ali ATALAY – BOLU * Halis TEKİN – BURDUR * Yrd. Doç. Dr. Rahman ÇAKIR – GİRESUN * Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR – EDİRNE * Doç. Dr. Davut KILIÇ – ELAZIĞ * Yrd. Doç. Dr. Hilal OYTUN ARSLAN – İSTANBUL * Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN – İZMİR * Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ – KAYSERİ * Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN – KARS * Osman KABADAYI – KIRŞEHİR * Yrd. Doç. Dr. Mehmet EROL – KİLİS * Dr. Erkan KALIPÇI – KONYA-NEVŞEHİR * Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes KAYA – MALATYA * Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem ÖZKAN – NEVŞEHİR * Doç. Dr. Hikmet KORAŞ – NİĞDE * Doç. Dr. Ergin AYAN – ORDU * Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN – SAMSUN * Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA – SİVAS * Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ – TRABZON * Yrd. Doç. Dr. Rezzan KARAKAŞ – DİYARBAKIR

YURT DIŞI / Другие страны /Abroad:

Mehmet Akif KORKMAZ – ALMANYA ▪ Jale İSMAİLOV – AZERBAYCAN ▪ İlya İVANOV – ÇUVAŞİSTAN ▪ Serpil KUP – FRANSA ▪ Maria CİKİA – GÜRCİSTAN ▪ Mehmet TÜTÜNCÜ – HOLLANDA ▪ Harid FEDAİ – KKTC ▪ Prof. Dr. Tacide HAFIZ – KOSOVA ▪ Prof. Dr. Hamdi HASAN – MAKEDONYA ▪ Lübov ÇİMPOYEŞ – MOLDOVA ▪ Eden MAMUT – ROMANYA ▪ Doç. Dr. Miryana MARİNKOVİÇ – SIRBİSTAN ▪ Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA – RUSYA FEDERASYONU ▪ Hakan KARAKOÇ – RUSYA FEDERASYONU – YAKUTİSTAN ▪ Doç. Dr. Nadya TIDIGOVA – ALTAY ▪ Murat TOYLU – TATARİSTAN M.C. ▪ Natalya BUDNİK – KIRIM – UKRAYNA ▪ Dr. İrina KAYAN – POKROVSKAYA – UKRAYNA ▪ Prof. Dr. İngeborg BALDAUF – ALMANYA ▪ Prof. Dr. Ramesh DEOSARAN – TRİNİDAD-TOBAGO ▪ Prof. Dr. Pavel DOLUKHANOV – İNGİLTERE ▪ Prof. Dr. Charlyn DYERS – GÜNEY AFRİKA ▪ Prof. Dr. Shih-chung HSIEH – TAYVAN ▪ Doç. Dr. Rainer CZICHON – ALMANYA ▪ Doç. Dr. Ramile ESXADULLAKIZI – TATARİSTAN M.C. ▪ Doç. Dr. Cabbar İŞANKUL – ÖZBEKİSTAN ▪ Doç. Dr. Gholam VATANDOUST – KUVEYT ▪ Dr. Anarhan NADİROVA – KIRGIZİSTAN ▪ Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ – NAHÇIVAN ▪ Prof. Dr. Rukiye HACI – ÇİN ▪ Prof. Dr. Cengiz HAKOV – BULGARİSTAN ▪ Prof. Dr. Marika Cikia – GÜRCİSTAN ▪ Prof. Dr. Dosay KENÇATAY – KAZAKİSTAN ▪ Prof. Dr. Kopi KYÇYKU – ROMANYA ▪ Dr. Maria MAVROPOULOU – YUNANİSTAN ▪ Dr. Emna CHIKHAOUİ – TUNUS ▪ Yrd. Doç. Dr. Damuta CMMİELWSKA – POLONYA ▪ Prof. Dr. Tursun GABİTOV – KAZAKİSTAN ▪ Doç. Dr. Kadir GÜLDİKEN – İRAN ▪ Doç. Dr. Ergali ESBOSUNOV – KAZAKİSTAN ▪ Prof. Dr. Ebulfez AMANOĞLU – NAHÇIVAN ▪Dr. Kızıl Maadır SİMÇİT, RUSYA FEDERASYONU – TUVA. ▪ Ertuğrul KULAÇ – RUSYA FEDERASYONU – BURYATİA ▪ İrina JERNOSENKO – RUSYA FEDERASYONU – ALTAY KRAY. Prof. Dr. Ruslan KADİROV, (Dağıstan Cumhuriyeti, RUSYA FEDERASYONU) Doktorant Nursaule AKHATOVA (Oral şehri KAZAKİSTAN)

İÇİNDEKİLER/ CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Söz Başı
Presentation
Предисловие
Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak..... 11

Harezmşâhlar Hânedâninin Evlilikleri
The Marriages Of The Khwarazmshahs Dynasty
Браки Династии Харезмшахов
Ergin Ayan..... 13

Türk Halk Müziği Ezgilerindeki Motifler ve İşlevleri
Motifs Prevalent In Turkish Folk Music Tunes And Functions
Мотивы И Функции В Мелодиях Турецкой Народной Музыки
Metin Eke..... 37

Meydancık Beldesi Gürcülerinde Geçiş Dönemlerinden "Doğum"
Birth In The Transition Period Among Georgians Of Meydancik District
Жизненный Цикл "Рождение" Грузинов Проживающих В Селе Мейданджык
Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak..... 48

Risâletin Kalem'i, Kalem'in Risâlet'i: Fasîh'in Peygamberler Risâlesi veya Risâle-i Enbiyâsı
he Pen Of Epistles, Epistles Of The Pen: Fasîh's Epistle Of Prophets Or Risâle-i Enbiyâ
Трактат О Пере/ Трактат Пера: Послания Пророков Или Пророки О Посланиях В Произведениях Фасиха
Ahmet İçli..... 53

Yer Adları (Toponimi) Açısından Divanü Lûgati't-Türk
The Places Names (Toponim) In The Terms Of Divanu Lugati't-Turk
Топонимы По Словарю "Диван Лугат Ат-Турк"
Aysun Gündüz Önal-Mustafa Şenel..... 64

Marka Yönetimi ve Başarılı Markanın Yarar ve Etkileri
Brand Management And Benefit And Effects Of Successful Brand
Управление Брендом. Преймушества И Последствия Успешного Бренда
İhsan Kurtbaş..... 75

Mizahın Muhalefet İşlevi ve "Yeni Nasreddin Hoca Gazetesi"
Opposite Function Of Humour And "New Nasreddin Hodja" Newspaper
Опозиционная Функция Юмора И "Газета Ени Насреддин Ходжа"
Songül Çek..... 99

Barış Müstecaplıoğlu'nun *Şamanlar Diyarı* Dizisi Üzerine Fantastik Bir İnceleme
A Fantastic Analysis On Bariş Müstecaplioğlu's *Şamanlar Diyari* Series
Фантастический Обзор На Серию М. Барыша Мира Земли Шаманов
Şamil Yeşilyurt 107

Çizgi Filmlerde Küresel ve Yerel Kültürün İnşası: Caillou ve Pepee Örneği
Construction Of Global And Local Culture In Cartoons: Caillou And Pepee Sample
Формирование Мировой И Национальной Культуры На Примере Персонажей Мульпликационных Фильмов Джалов И Пеппе
Şakir Eşitti 125

Türkiye Türkçesinde Sözcük Türleriyle Yapılan Pekiştirme
The Intensification Formed With Word Types In Turkey Turkish
Укрепление Смысла Предложении В Турецком Языке Разными Словами
Birol İpek 145

Terör Sorununa Diyarbakır'dan Bakmak: Diyarbakır'da Çekilen Bumerang Cehennemi Filminde Terör Sorununa Bakış
Looking At Terror Problem From Diyarbakir: Terror Problem In The Movie, Bumerang Cehennemi Which Was Made In Diyarbakir
Проблема Тероизма В Филме "Буберанг Ада" Заснятой В Диарбакире
Mehmet Işık 157

Maksim Gorki'nin "*Ekmek İşçileri"* Eserinde Sınıflarüstü Bir Gerçeklik Olarak Yabancılaşma
As A Over Class Reality Alienation In Maksim Gorki's Novel "*Bread Workers"*
Отчуждение Вышего Класса, Как Реальность В Романе Максима Горького "*Голодные"*
Sevra Fırıncıoğulları 170

Antik Dönem'de Phrygia Paroreia
Phrygia Paroreia In Ancient Period
Фригия Пароеия Античного Периода
Gülseren Mutlu 185

Osmanlı İmparatorluğunda Mekân Organizasyonunun Gerçekleştirilmesinde Avarız Vergilerinin Rolü
The Role Of Avariz Taxes For The Realization Of Venue Organization In The Ottoman Empire
Роль Охотничьих Налогов В Определении Территориальной Организации Османской Империи
Levent Küçük 194

Julio Cortazar'ın Açıklamaların Yazgısı Adlı Küçürek Öyküsü Üzerine Bir İnceleme
A Review On Julio Cortazar's The Destination Of The Explanations Named Short Short Story
Анализ Над Кратким Рассказом Джулио Кортазара "Участь Прояснений"
Aslı Soysal Eşitti 205

Çorum-Sungurlu Yöresi Aşağı Fındıklı Köyü Geleneksel Kadın Kıyafetlerinde Renklerin Dili Üzerine Bir İnceleme
An Investigation On The Colors In Traditional Women's Clothing At The Asagi Findikli Village Of Corum-Sungurlu Region
Исследование Языковых Особенностей В Расцветках Одежды Женщин Из Села Ашагы Фындыклы Чорум-Сюнгюрского Района
Gamze Karaman - Deniz Gümüş - Kudret Safa Gümüş..... 210

Değerlerin Aktarımı Bağlamında Âşık Edebiyatı ve Gençlik
Minstrel Literature And Youth In The Context Of Values Transfer
Передача От Покаления К Покалению Ценностей Ашугской Литературы И Молодёжь
Cafer Özdemir 223

Dolganlarda Sosyal Adet ve Gelenekler (Sibirya Araştırmaları)
Социальные Правила И Традиции В Долганах (Сибирские Исследования)
Social Practices And Traditions Among Dolghans (Siberian Studies)
Erdoğan Altınkaynak – Ulpetay Niyetbay 238

XVI. Yüzyılsonlarında Ahıska, Hertvis, Ahılkelek ve Bedre Sancaklarında Küçük Sanayî İşletmeleri
Small Industrial Enterprises In Ahiska, Hertvis, Ahilkelek And Bedre Sanjaks During The Late XVI. Century
Малые Промышленные Предприятия В Санджаках Ахисха, Хертвиси, Ахалкалаки И Бедре В Конце XVI Века
Iasha Bekadze 245

Fakir Baykurt'un "Irazca'nın Dirliği" Romanının Yapısal Çözümlemesi
Structural Analysis Of "Irazca'nin Dirliği" By Fakir Baykurt
Структурный Анализ Гомана Факира Байкурт "Irazca'nin Dirliği"
Okan Özkara 275

Türkiye Bağlamında Dış Göçler, Eğitim Sorunu ve Toplumsal Konumun Yeniden Üretimi
Immigration In The Context Of Turkey, Education Problems And Reproduction Social Position
Эмиграция, Вопросы Образования, Социальное Положение В Контексте С Турцией
Celal İnce..... 293

Gastronomi Turizmi Açısından Ardahan Mutfağının Önemi
The Importance Of Ardahan Cousine For Gastronomy Tourism
Yrd. Doç. Dr. Hürriyet Çimen 307

Edessa'da Paganizm ve Hıristiyanlık
Paganism And Christianity In Edessa
Язычество И Христианство В Едессе
Yusuf Albayrak 316

İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerde Trice Akademik Kontrol Odağı Ölçeğinin Tek Boyutlu Faktör Yapısının Ön İncelemesi
A Preliminary Investigation Of Unidimensional Factor Structure Of Trice Academic Locus Of Control Scale In Efl Students
Предворительный Обзор Одномерной Структуры Треуголника Trice С Целью Измерения Знаний У Студентов Изучавших Английский Как Иностранны Язык
Hakan Aydoğan 325

Sosyal ve Siyasi Felaketlerin Ürünü Olarak "Hilekarlık Romanı
Picaresque As A Historical Product Of Social And Political Cataclysmus
Пикареска, Как Исторический Продукт Социально – Политических Катаклизмов
Maia Melanashvili *337*

Kitap Tanıtımı/Book Introduction/ Книга Введения
Yakup Yeşilyaprak 344

SÖZ BAŞI

Saygı değer okuyucular,

8. Yılımızı tamamladığımız 32. Sayımızla huzurlarınızdayız.

Bizlere, dergimizin yayın kurallarına uymayan pek çok makale gelmektedir. Bu nedenle gönderdiğiniz makalelerinizin pek çoğunu geri çevirmek veya kabul etmemekle karşı karşıya kalıyoruz. Bu hem bizim ve hem de siz değerli araştırmacılar için zaman kaybına neden olmaktadır. Lütfen, dergimizin yayın ilkelerini gözden geçirerek makalelerinizi gönderiniz.

Dergimizin yayınlanmış sayılarına, arşivlerimizdeki makalelerine www.dergikaradeniz.com; www.dergikaradeniz.net; www.dergikaradeniz.org adreslerinden erişebilirsiniz.

Akademik yükselme sağlayanlara başarılarının devamı, aramızdan ayrılan sosyal bilimcilere Tanrıdan rahmet diliyoruz.

Çalışmalarınızda kolaylık ve başarılar dilerim.

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Editör

PRESENTATION

Dear Readers;

We are in your presence with the 32'nd issue of the journal; we have completed our eighth year in publication. So far, we have received many articles which are not compatible with the writing format of our journal. Therefore, we are forced to turn down some of them for revision or not accept some at all, which means a loss of time for us and the dear writers/contributors. I kindly ask you to first have a close look at the writing principles of the journal and then send us the articles.

You can attain the published issues of our journal and the articles in the archives through www.dergikaradeniz.com; www.dergikaradeniz.net; www.dergikaradeniz.org.

We congratulate the academicians who have attained new titles and pay tribute to those who have passed away.

We wish you a bright period of success.

.

Professor Erdoğan ALTINKAYNAK
Editor

ПРЕДИСЛОВИЕ

Уважаемый читатель!

Вышёл 32 номер со дня восьмилетнего существования нашего журнала.

Мы получаем очень много статей не соответствующих требованиям журнала. В связи с этим, приходится отправлять авторам обратно. это служит поводом потери дорогого времени обеих сторон. Просим, соблюдать требования и следовательно высылать статьи.

Доступ к опубликрванным в нашем журнале статьям осуществляется по следующим адресам www.dergikaradeniz.com; www.dergikaradeniz.net; www.dergikaradeniz.org

Желаю высоких научных достиженииим. Цартво небесное всем учённым из сферы общественных наук.

С уважением.

Профессор доктор Эрдоган АЛТЫНКАЙНАК
Редактор журнала

EDESSA'DA PAGANİZM VE HIRİSTİYANLIK

PAGANISM AND CHRISTIANITY IN EDESSA

ЯЗЫЧЕСТВО И ХРИСТИАНСТВО В ЕДЕССЕ

Yusuf ALBAYRAK*

ÖZ

Edessa, Kuzey Mezopotamya'daki coğrafi konumu nedeniyle din ve kültürel asimilasyonu göstermesi açısından mükemmel bir örnektir. Hıristiyanlık öncesi Edessa'da yıldız ve gezegen kültlerine dayanan paganizm inanç sistemi görülür. Hristiyanlık ortaya çıkıp hızlı bir şekilde yayılmış olsa bile Paganizm Edessa'da varlığını yüzyıllarca rahat bir şekilde devam ettirmiştir. M. S. 5. yüzyılda paganizm tamamen silinir ve Edessa artık bir Hıristiyan şehri olur.

Anahtar Kelimeler: Edessa, Paganizm, Sin Kültü, Hristiyanlık.

ABSTRACT

Edessa, is a perfect example in terms of showing religious and cultural assimilation due to its geographical location in Northern Mesopotamia. The pagan belief system based on stars and planet cults was seen in Pre-Christian Edessa. Paganism has continued for centuries in Edessa even tough Christianity appeared and spread quickly. Paganism completely disappeared in 5. Centrury AD and Edessa became a Christianty city.

Key Words: Edessa, Paganism, Sin Cult, Christianity.

АННОТАЦИЯ

Основной темой исследования является Едесса - как один из уникальных образцов культурного и религиозного центра Северной Месопотамии. До христианства в Едессе было распространено язычество, идолами преклонения были космос и звезды. Христианство динамично внедрялось, но вместе с этим в Едессе на протяжении столетий также сосуществовала язычество. В V веке для нашей эры в Едессе место язычества полностью занимает христианство.

Ключевые слова: Едесса, язычество, культ захоронения, христианство

Giriş

İnsanlığın var olduğu günden itibaren insan hayatında önemli bir yere sahip olan din, insanlar arasında kaynaştırıcı ve bütünleyici bir role sahip olmuştur. Dinin yapısal özelliği, resmi ve kolektif tapınmanın ifadesi olan kült aracılığıyla kendini göstermiştir. Adak, kurban ve yakarış gibi temel öğeler içeren kült, kutsal güçlere karşı insanların kendisi ifade

* Academic Member at Harran University, Faculty of Letters and Science, Department of Archeology. yesilyesil06@hotmail.com. 10.17498/kdeniz.279681

ettiği bir özellik kazanmıştır. Toplulukların zaman içerisinde gelişirken edinmiş oldukları yaşam biçimleri ve ortaya çıkan ihtiyaçları, tanrı ve tanrıçaları biçimlendirerek inanç sistemindeki rollerini belirlemiştir. Böylece farklı kimliklere büründürdüğü, etki alanlarını birbirinden ayrıştırdığı ve koruyuculuğuna sığındığı tanrılarını, aynı çatı altında toplayarak bir panteon oluşturmuşlardır. Her toplumun tapındığı birden fazla tanrısı olması yanında oldukça geniş toplumların tapındıkları tek bir tanrı kavramı da dikkat çekmektedir.

Edessa'da Paganizm

Edessa (EB. 1969: 967; GE 1970: 552; Drijvers 1980: 110) kenti, M.Ö. 303 veya 302 yılında Seleukos kralı Seleukos Nikator I tarafından Nisibis (Head 1911: 815) ve Singara (Head 1911: 816) kentleri yakınında, Fırat nehrinin 85 kilometre doğusunda kurulmuştur (Harrak 1992: 209). Seleukos krallığının bölgedeki hâkimiyeti sona erince, bu bölgede yaşayan Arami halkı M. Ö. 132 yılında Edessa'da bir krallık kurmuşlardır, bu krallığa Osroene (R.E. 1983: 1590) krallığı denmiştir. Ayrıca, sekiz kralının da Abgar (Segal 1970: 19) diye anılmasından dolayı, Abgar krallığı da denilmiştir (Duval 1975: 36).

Edessa krallığı, Kuzey Mezopotamya coğrafi konumuyla yakından ilişkili olması nedeniyle çeşitli etkilere açıktı. Kent özellikle din ve kültürel asimilasyonu göstermesi açısından mükemmel bir örnek teşkil eder (Drijvers 1980: 18). Kentte, dil, din ve kültürde Arami, Arap, Suriye ve Pers etkileri yanında Seleukoslarla birlikte Hellen etkileri görülmektedir (Drijvers 1980: 8). Bu etkiler en fazla din alanında kendini göstermektedir. Edessa'da, yakın çevresinde yer alan Harran, Palymra (Dirven 1999: 17), Hierapolis şehirlerinde ve Soğmatar Kutsal alanında olduğu gibi pagan dinleri yaygın bir şekilde görülmektedir (Gündüz 1992: 94). Pagan dinindeki batıl inançlar ise astroloji ile ilgilidir (Vööbus 1958: 14; Leopolt 1961: 3). Bu inançla ilgili birçok kült ortaya çıkar ve bu Paganist inançlar Edessa şehir merkezinde M. S. 5. yüzyıl sonlarına kadar devam eder (Ross 2001: 86). Ancak Paganizm, Harran'da M. S. 13. yüzyıla kadar varlığını sürdürür (Flugel 1871: 318; Green 1992: 98).

Hıristiyanlık öncesi Edessa'da yıldız ve gezegen kültlerine dayanan bu paganizm inanç sisteminde Sin kültü, Nebo-Bel kültü ve Atargatis kültü ön plana çıkar (Yaşar 2003: 111). Edessa'da tapınım gören kültlerin başında Sin kültü gelmektedir. Sin, Mezopotamya'nın en fazla tapınım gören tanrılarından biridir (Özfırat 1994: 72). Özellikle Babil ve Asur dininde önemli bir rol oynar (Price 1910: 309). Ayın efendisi bereket ve sonsuzluğun sembolüdür. Koruyucu tanrı olma özelliği vardır ve hilal motifi ile sembolize edilmiştir (Özfırat 1994: 72-73). Hilal motifi oldukça antik bir semboldür. (Resim 1) İlk olarak Babil sanatında birinci Hanedanlık döneminde ve sonrasında Geç Asur döneminde görülmektedir. Ancak yaygın şekilde Harran'ın Ay tanrısı Sin'in sembolü olarak bilinir (van Buren 1945: 62,64). Tanrının başlıca şehirleri, Ur ve Harran'dır (Price 1910: 311). Sümer metinlerinde Ay tanrısı, Nanna olarak adlandırılmıştır. Fakat kült isimleri çeşitlilik göstermektedir. Su-En, Sin ayın hilal biçimini temsil etmektedir. Ay tanrısı Sin'e tapınımın kökeni üçüncü Ur Hanedanlığı dönemine uzanır (Green 1992: 88). Bu dönemde, Ay tanrısı uzun, hilal biçimle boynuzu olan altın bir buzağı ile onurlandırılıyordu (Key 1965: 20). Babil kralı Nabonidus (M. Ö. 556-539) dönemine ait bir yazıtta, kralın Ay tanrısının bir heykelini yaptırdığı yazılıdır. Bu heykel, tanrının sembolü hilale sahipti ve başında bir taç vardı (Davis 1931: 55). Babil yaradılış destanı "*Enuma Elish*" de Sin "*Tacın Lord'u*" olarak adlandırılır (Dhorme 1945: 85).

Yine kral Nabonidus dönemine ait bir stel üzerinde Ay tanrısı Sin için EHULHUL adı verilen tapınaklar yapıldığı yazılıdır (Gadd 1958: 73). Asur kralı Shalmaneser III (M. Ö. 859-824) dönemine ait bir yazıtta; "*Ashurnasirpal II'nin oğlu, Shalmaneser III Harran*

şehri içinde Tanrı Sin'in tapınağı olarak bir EHULHUL yaptırdı" yazılıdır (Novotny 2003: 48; Key 1965: 21).

Harran Ay tanrısı Sin'in kült merkeziydi (Harrak 1992: 214; Ross 2001: 335; Key 1965: 21) ve kentte tanrıya ait bir tapınak vardı (Green 1992: 513; Novotny 2003: 79; Davis 1931: 54). Bu tapınakta ayinler ve kutlamalar düzenleniyordu. Bu kutlamalar şu şekilde yapılmaktaydı;

3 Nisan – Venüs'e yapılan kutlamalar ve hayvan kurban töreni

6 Nisan - Ay tanrısına hayvan kurbanı

20 Nisan – Sin tapınağına hac, Satürn, Merih ve Sin'e hayvan kurbanı

24 Ocak – Ayın doğumu kutlamaları (Lloyd ve Brice 1951: 91)

Mari mektuplarından Harran'daki Sin tapınağının üç kere onarım gördüğünü öğrenmekteyiz. Birincisi, Asur kralı Shalmaneser III (859-824) saltanatının son yıllarında Harran'dan vergi almaya başlamış ve Harran'daki Sin tapınağını onartmıştır. İkincisi, Asur kralı Assurbanipal (M. Ö. 668-631) saltanatının ilk yıllarında Harran'daki bir ayaklanmayı bastırmış ve küçük erkek kardeşinin yüksek rahibi olduğu Harran'daki Sin tapınağını onartmıştr. Üçüncü ise, Babil kralı Nabonidus, saltanatının 11. yılında, annesinin rahibesi olduğu Harran'daki Sin tapınağını onartmıştır (Lloyd ve Brice 1951: 88; Prag 1971: 73,75; Gadd 1958: 72).

Harran'da farklı noktalarda, Babil kralı Nabonidus dönemine ait dört tane stel bulunmuştur. Bu dört stel ilk olarak Ay tanrısının tapınağının dört köşesine yerleştirilmiştir. Stellerin birindeki yazıtta; "*Harran'daki ay tanrısı Sin'in tapınağını onartan Nabonidus'un annesi, bütün hayatı boyunca kendini Ay tanrısına adamıştır*" (Gadd 1958: 38) yazılıdır. Yine Harran'da bulunan bir yazıtta; Sin "šar-ilānē" ve "bêl-ilāni" olarak anılmaktadır(T. Nöldeke 1898: 91; H. J. W. Drijvers 1973: 5; H. Pognon 1907: 19; Gadd 1958: 35). Roma imparatoru Caracalla, Harran'daki Sin tapınağını ziyaret ettikten sonra, Harran yakınlarında suikaste uğramıştır (Llyod-Brice 1951: 80).

Harran'ın yaklaşık 4 km yakınında bulunan, Aşağı Yarımca olarak adlandırılan yerleşim yerinde, Ay tanrısı Sin'in sembolü olan hilali taşıyan çivi yazılı bir stel bulunmuştur(Llyod-Brice 1951: 80-108; W. S. Smith 1952: 45; Novotny 2003: 54; J. B. Segal 1957: 518). Stel üzerindeki yazıtta, Ay tanrısı Sin'in ismi 1. ve 14. satırda, Harran'ın ismi ise, 3. satırda geçmektedir(Llyod-Brice 1951: 108; Segal 1957: 518). (Resim 2)

Edessa'da Sin kültünün varlığını Soğmatar Kutsal alanında da görmekteyiz (Ross 2001: 333). Bu alanın girişinde yer alan höyüğün güneyindeki tepenin kuzey ucundaki iki rölyef oldukça dikkat çekicidir. (Resim 3) Sağdaki rölyef ayakta cepheden tasvir edilmiş bir erkeğe aittir ve kemerli, iki dörtgen sütunlu ve iki basamaklı bir çerçeve içerisindedir. Başının üzerinde ışın şuaları yayılmaktadır. Rölyefin sağında Süryanice (Çelik 1996: 16; Günel 1970: 29) bir yazıt yer alır. Yazıtta; "*Tanrı 476 (M.S. 165)* (Segal 2002: 43-44; Drijvers ve Healey 1999: 102) *yılı Adar (Mart) ayının on üçüncü gününde bu sureti Ma'na'ya emretti.*" Yazılıdır (H. J. W. Drijvers 1972: 11-12; Drijvers-Healey 1999: 94). Diğer rölyef ise, bu rölyefin sağında kayaya oyulmuş bir niş içerisinde yer alan bir büsttür. Büstün omuzları arkasında uçları yukarıya doğru olan bir hilal dikkat çeker. Büstün etrafında her iki yanında yazıt yer alır. Bu yazıtlarda; "*Šila'nın oğlu Šila bu sureti Adona'nın oğlu Tirdat ve kardeşlerinin hayatı anısına tanrı Sin için yaptı.*" Yazılıdır (Drijvers 1972: 10). Bu büstün sol tarafındaki yazıtta ise Tanrı sıfatı geçer. Yazıtta; "*Kuza'nın oğlu Zakkai ve çocukları Tanrı önünde hatırlansın yazmaktadır*"(Drijvers 1980:

123). Yazıtta Sin isminin geçmesi ve hilal motifinden dolayı bu büstün tanrı Sin olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bugün Şanlıurfa müzesinde sergilenen ve Soğmatar bulunmuş asker figürü olan bir rölyef üzerindeki yazıtta; "*her kim bunu tahrip ederse Sin onu cezalandıracak*" ifadesi geçmektedir (Drijvers-Healey 1999: 152). Soğmatar'da iki yazıtta, "*Maralahe*" ve bir yazıtta "*Tanrıların kralı Maralahe*" ismi geçmektedir.(Drijvers,1972: 16; Drijvers 1980: 125; Drijvers-Healey 1999: 104; Gündüz 1992: 152) Maralahe, Ay tanrısı Sin'in Eski Akkad'da ve Aramilerdeki ismidir (Nöldeke 1898: 91). Ayrıca Sin, Harran'daki yazıtlarda "*Tanrıların Kralı*" olarak geçmektedir (Al-Nadim 1871:322).

Nebo ve Bel'de Edessa'nın baş tanrıları arasında yer almaktadır. Nebo ve Bel, Palmyra kentinin tanrılarıdır ve Palmyra'da bu iki tanrıya ait bir tapınak bulunmaktaydı (M. Gawlikowski 1973: 21). Palymra'nın ana tapınağı olan Bel tapınağı günümüze korunagelmiştir (M. Wheeler 2004: 61; Drijvers, 1980: 42). Palymra'da Bel, gök kubbe ile sembolize edilmiş ve ona güneş ve ay eşlik etmekteydi. Kimi zamanda tanrı kanatlarını açmış bir kartal olarak temsil edilmiştir (B. Aggoula 1969: 101). Nebo kültü, Babil kentinde de oldukça yaygındı. Babil'de Nebo onuruna festivaller düzenlenirdi. Bu festivallerde Nebo'nun heykeli babası Bel'in tapınağına taşınırdı ve tapınakta özel yerine konulurdu. Babil teolojisine göre Nebo, Bel'in oğludur (L. Oppenheim 1964: 228) Bel, gezegenlerden jüpiter'in hizmetinde, Nebo ise Merkür'ün hizmetindedir (Segal 1970: 87). Babil kültü olan Nebo, Palmyra'nın yerel kültü olan Bel ile birleşerek, Palymra'da, Kuzey Suriye'de ve Edessa'da tapınım görmüştür (Drijvers 1980: 46). Edessa'da bu külte ait bilgileri Hıristiyan düşünür Addai'nin (Yaşar 2003: 202) doktirininden (öğretisi) öğrenmekteyiz. Doktrininde bir pasajda, Edessa'nın başlıca tanrıları Nebo ve Bel'in adına yer verilmiş, bunların yanında iki dişi tanrısal varlık Bath-Nikkal (Segal 1970: 88) ve Atargatis listelenmiştir. Devamında ise, güneş, ay, gezegenler, yıldızlar ve Venüs yıldızı yazılmıştır (Drijvers 1980: 47). Nebo için Edessa'da düzenlenen festivalde, Nebo ve Bel festivale önderlik ederdi (Dirven 1999: 146). Addai'nin anlatımına göre, şehrin ortasında bulunan büyük sunak etrafında tüm şehir halkı toplanırdı. Nebo ve Bel süslenmiş, şeref ve saygınlık içinde yerlerine oturtulmuşlardı. Rahipler, hoş kokulu tütsüler yakıp, tanrılar şerefine yerlere içkiler döküyorlardı. Kurban edilen hayvanların kokuları etrafa yayılıyordu (Segal 1970: 90).

Suriye ve Kuzey Mezopotamya'da yoğun şekilde tapınım gören Atargatis ve Hadad (F. Cumont 1929: 95) kültünü Edessa'da da görmekteyiz (H. J. W. Drijvers 1978: 276). Atargatis kültü, Hierapolis'de oldukça etkili bir kült idi. Kentte tanrıçaya ait bir tapınak vardı. Bu tapınakta bir havuz vardı ve havuzdaki balıkları yemek yasaktı (Segal 1970: 85). Bardaisan'ın (Hayes 2005: 87-127; Segal 1970: 70-73) verdiği bilgilere göre, Atargatis'in Edessa'da önemli bir tanrıça olduğu anlaşılıyor. Bardaisan bir anlatımında; "*Kral Kara Abgar Hıristiyanlığı kabulünden sonra Atargatis için düzenlenen hadım olma ritüelini kaldırdı. Bu yasaklamadan sonra kendisini hadım edecek erkeğin elinin kesilmesini emretti. O günden sonra Edessa'da kimse kendini hadım etmedi*" demektedir (Ş. Gündüz 2005: 52). Bugün Şanlıurfa müzesinde bulunan bir rölyef üzerinde tasvir edilen çift tanrı motifi Atargatis ve Hadad'ı temsil etmektedir (Drijvers 1980: 80). (Resim 3)

Arap tanrılarından olan Azizos ve Monimos'da Edessa'da tapınım görmüştür (D. Sourdel 1952: 69; R. Dussaud 1907: 132). Bu tanrılar, Venüs yıldızının iki görünümü olan sabah ve akşam yıldızı olarak kabul edilmiştir (Dussaud 1907: 132). Edessa'da bu kültün varlığını, Roma imparatoru Julian'in M. S. 362 tarihli hitabesinden de öğrenmekteyiz (Gündüz 2005: 112; Ross 2001: 88). Hitabesinde İamblikhos'tan aldığı bilgileri anlatmaktadır. İamblikhos, gezegen kültleri içindeki bu tanrısal varlıkların, güneş sistemi

gezegenlerinden, Merkür (Azizos) ve Mars'ı (Monimos) temsil ettiklerini ifade eder (Drijvers 1972: 11-12; Drijvers-Healey 1999: 93). Edessa'da yaşayan Arab Nebatileri ise Kartal kültüne tapınmaktaydılar. Arap halkı, kartalı cennetin tanrısı olarak görüyor ve kartalı efendileri olarak kabul ediyorlardı (Dussaud 1907: 132).

Edessa nekropollerindeki kaya mezarlarında bulunan iki adet Orpheus mozağı (Healey 2006: 313-327) kentte Orpheus (Linforth 1931: 12,14) kültünü göstermektedir. Hellenlerin ozan Orpheus'u, Roma döneminde de kabul görmüş, Hıristiyanlığın etkisiyle yayılmıştır. Bu kült, müzik ve öteki dünyada ruhun yeniden doğuşu ile ilgilidir (F. Tülek 1998: 9-14). Öbür dünyada yeniden hissetme ve dokunma duygusuna kavuşulacağına ve toplumsal rahatsızlığın son bulacağına inanılıyordu (Segal 1970: 51). Ayrıca, Edessa halkının dans, şiir ve müziğe olan merakından dolayı da Orpheus kültü kentte kabul görüp yayılmıştır (Drijvers 1980: 191).

Edessa'da Hıristiyanlık

Hıristiyanlığın ortaya çıktığı M. S. 1. yüzyılın ilkyarısında Edessa'da, Kuzey Mezopotamya'da yaşayan Arami halkının, M. Ö. 132 yılında kurmuş olduğu Osroene diğer adıyla Abgar krallığı hüküm sürmekteydi.

Bugün dünyanın en büyük dinlerinden biri olan Hıristiyanlık, kurucusu kabul edilen Hz. İsa zamanında yeni bir din olarak ortaya çıkmamıştı. Ne Hz. İsa ne de onun ilk cemaatini oluşturan Havariler yeni bir din kurmadılar. Fakat gelişen olaylar ve paganlar üzerindeki misyon çalışmaları zamanla Hıristiyanlık adı altında yeni bir dinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çelik 1996: 22-24). Hz. İsa, Havariler adıyla anılan ilk öğrencileri ile birlikte bugünkü İsrail'in kuzeyinde yer alan Celile bölgesini dolaşmakta, buralardaki havralarda vaaz vermekte, halkı hayranlık ve şaşkınlık içinde bırakmaktaydı. Özellikle insanlardan kötü ruhu kovması, hastaları iyileştirmesi, cinleri kovması ve onları konuşturmaması gibi özellikleri kısa sürede bölgede dikkat çekmişti. Matta İncil'inde; "*O'nun ünü bütün Suriye'de yayılmıştı. Çeşit çeşit hastalıklara yakalanmış, ıstırap içinde olan, cine tutsak, saralı, felçli olanların hepsini O'na getirdiler, O'da iyileştirdi*" (Matta 4: 2) yazılıdır.

Abgar krallığı, dünyada ilk bilinen Hıristiyanlık krallığıdır ve Hıristiyanlığın beşiğidir (W. Bauer 1934: 7; Harrak, 1992: 209). Bu konuda herhangi bir Arkeolojik kanıt bulunmamasına rağmen, iki yapıtta Edessa'nın Hıristiyanlaşması anlatılmıştır. Bu yapıtlardan en eskisi, M. S. 325 yılında Yunanca yazılan, Caesarea'lı (şimdiki Kayseri ili) Eusebius'un Historia Ecclesiastica (Kilise Tarihi) eseridir. Yazara göre, Edessa'nın Hıristiyan olmasının raporu, Edessa'nın kent arşivleri ile Süryaniceden Yunancaya çevrilmiş kaynaklara dayandırılmaktadır (Segal 2002: 102-203). İkinci yapıt, Doctrina Addai (Addai'nin Öğretisi)'dir (Segal 2002: 122; Çelik 1996: 58-59).

M. Ö. 4 - M.S. 7 yılları arasında birinci defa olarak 10 yıl hüküm süren Edessa kralı V. Abgar, M. S. 13-50 yılları arasındaki 37 yıllık ikinci saltanatı Hıristiyanlık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. İlk Hıristiyan kralı olması ve İsa'nın ölümünden sonra Hıristiyanlığı kabul etmesi, V. Abgar'ın, bütün Hıristiyan dünyasında meşhur olmasına neden olmuştur (Gündüz 2005: 99). V. Abgar'ın Hz. İsa ile mektuplaşması ve Hıristiyanlığı kabulü olayı, bu ününü daha da arttırmıştır. Kral Abgar (Kara Abgar da denilmektedir.) cüzzam hastalığına yakalanmıştı. İsa'nın ününü duyduğu için, şifa bulmak amacıyla İsa'ya bir mektup gönderir. Ressam Hananya başkanlığında bir heyetle Hz. İsa'ya gönderdiği mektubunda;

"Memleket başkanı kara Abgar'dan Kudüs şehrinde bulunan kurtarıcı YEŞU'ya (İsa) selam: Hastalar üzerindeki (ilaçsız elinizle) başarılan şifalar; nezih şahsiyetiniz ve olağanüstü mucizelerinizin eseridir. Ben de yıllardan beri ızdırap içindeyim, hastalığıma şifa vermenizi arz ediyorum. Yahudilerin sana suikastler hazırladığında azimli olduklarını öğrendim. Bu sebepten; ufak, fakat güzel bir şehrim vardır, her ikimize kafi gelir." diye yazmıştı. Yola çıkmazdan önce, ressam ve heyet başkanı Hannana'ya; "Şayet İsa sizinle gelmezse, bir tahtanın üzerine onun resmini yapıp bana getirmenizi isterim" diye emretmişti. Heyet; Kudüs'e varıp İsa'yla görüştüğünde Kara Abgar'ın mektubu kendisine verilmişti. İsa mektubu okuduktan sonra, her şeyi daha önceden sezdiğinden, yüzünü yıkayıp mendiliyle silmiş, bir mucize olarak; o mendile yüzünün görüntüsü aynen çıkmıştı. Bekleyen elçiye resimli mendili vermekle mektubun cevabını da bu şekilde hazırlamış oluyordu: " Ne mutlu beni görmeden bana inanan kimseye, ziyaretimi isteyen mektubunuzu aldım. Fakat burada her şeyi ikmal etmek ve buradan beni gönderene çıkmak gerektiğinden ötürü beni mazur görünüz. Ben yücelendikten sonra Şagirtlerimden birisini sana şifa vermek üzere göndereceğim. Şehrin sana mübarek olsun" buyuruyordu.

Elçiler, Hz. İsa'nın resmini taşıyan mendili Edessa'ya getirip Abgar'a ihtişamla verdiler. Hz. İsa göklere yükselince on iki Havari'nin yardımcılarından ve 72 müjdecilerden sayılan ve Şagirt Toma'nın öz kardeşi Addai adındaki müjdeciyi Edessa'ya şagirt tayin edilmiştir. Bu kişi Abgar'ı vaftis ile iyileştirince, Abgar Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Edessa halkı da vaftis edilerek bu dinin kabulü sağlanmıştır (Günel 1970: 89-90).

Hıristiyanlık tarihi Edessa'da üç önemli olayı kaydetmektedir. Bunlardan birincisi, bir Hıristiyan kilisesinin Edessa'da inşa edilmesi (L. W. Barnard 1968: 161), ikincisi, bir kralın halkına Hıristiyanlığı serbest bırakması ve de üçüncüsü ise, ilk olarak İncil'in Süryani diline çevrilmesidir. Bunlardan en önemlisi ise; ilk defa olarak İncilin başka dile çevrilmesidir. Bu olay Hıristiyanlığın geniş bir alana yayılmasını kolaylaştırmıştır (S. Rastgeldi 1971: 19). Edessa, M. S. 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Mezopotamya'nın ve çevre krallıkların en önemli Hıristiyan düşünce merkezi olmuştur. Şehirde kurulan Hıristiyanlık akademisi, kutsal metinleri Süryaniceden Yunancaya çeviriyor, Hıristiyanlığın yayılmasına katkıda bulunuyordu (Hayes 2005: 47). Bu katkıda, M. S. 1. yüzyılda şehirde cemaat kuran Yahudilerin etkisi büyüktür (Drijvers 1985: 138).

Hıristiyanlığın yayılmasıyla, yeni dinin manevi gücüne kendini kaptıranlar, dinlerini Edessa'da yerleştirme gayretiyle giriştikleri mücadele paganlara ait kutsal yerleri yıkmaya başlamışlardır (Gündüz 2005: 99). Buna rağmen, Paganizm varlığını rahat bir şekilde devam ettirmiştir. Bunda Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlığı kabul etmemesinin rolü büyüktür. Roma Paganistlere karşı hoşgörülü davranmış, Hıristiyanlara ise acımasız davranmıştır (Segal 2002: 125; Çelik 1996: 67-68).

Sonuç

Edessa'da kökeni Babil'e dayanan yıldız ve gezegen kültlerinin yanısıra Hıristiyanlığında görüldüğü dinsel bir yapı söz konusudur. Edessa'da iki farklı inancın yüzyıllarca bir arada yaşamış olması oldukça dikkat çekici bir durumdur. Edessa'nın Paganist dokusu içerisinde tapındığı tanrılar, güneyindeki Palmyra'da da kendini göstermekteydi. M. S. 4. yüzyıldan sonra yazılmış iki esere göre, Edessa, M. S. 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mezopotamya'nın ve çevre krallıkların en büyük Hıristiyan düşünce merkezi olmuş, kutsal metinler, Süryaniceden Yunancaya çevrilmiştir. Buna rağmen, M. S. 1. yüzyıldan M. S. 3. yüzyıl sonuna kadar Paganizm, Hıristiyanlık karşısında daha baskındır. Bu baskınlığın ana nedeni, Romalıların henüz Hıristiyanlığı kabul etmemesine bağlamak yerinde olacaktır. Paganizmin baskınlığı, Şehirdeki nekropol

mezarlarındaki yazıtlarda ve Soğmatar'daki rölyef ve yazıtlarda açıkça görmekteyiz. Edessa Şehir merkezinde, M. S. 5. yüzyılda paganizm tamamen silinir ve Edessa artık bir Hıristiyan şehri olur, ancak Harran'da Paganizm 13. yüzyıla kadar varlığını sürdürür.

KAYNAKÇA

AGGOULA B., "Remarques sur les inscriptions de Hatra", Berytus, XVIII, 1969, ss.85-104

BAUER W., *Rechtläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum, BHth 10,* Tübingen, 1934

BERNARD L. W., "The Origins and Emergence of the Church in Edessa During the First Two Centruies A. D.", Vigiliae Christianae, Vol. 22, 3, 1968, ss. 161-175

CUMONT F., *Les religions orientales dans le paganisme Romain*, Paris, 1929

ÇELİK M., Süryani Tarihi (1), Ayraç Yayınları, Ankara, 1996

DAVİS E., King Nabonidus and the Missing Link City. The Science News-Letter, Vol. 19, No. 511 (Jan. 24, 1931), ss. 54-58

DHORME, E., *Les Religions de Babylonie et d'Assyrie*, Paris, 1945

DIRVEN, L. he Palmyrenes of Dura-Europos, Koninglijke Brill NV, Leiden-Boston-Köln, 1999

DRIJVERS, H. J. W., Old Syriac (Edessean) İnscriptions, E. J. Brill, Leiden, 1972

DRIJVERS H. J. W., Some New Syriac Inscriptions and Archaeological Finds from Edessa and Sumatar Harabesi, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 36, No. 1, 1973, ss. 1-14

DRIJVERS, H. J. W. Die Götter Edessas. Studien zur Religion und Kultur Klein-Asiens, Festschrift F. K. Dörner, Leiden 1978, I, 264-283.

DRIJVERS s, H.J. W., Cult and Beliefs at Edessa, E. J. Brill, Leiden, 1980

DRIJVERS, H.J. W., "Jews and Christians at Edessa", Journal of Jewish Studies, Vol: 36, 1985, ss. 88-102

DRIJVERS H. J. W.-HEALEY F., The Old Syriac of Edessa and Oshroene: Text, Translations and Commentary, Koninklijke Brill NV, Leiden, 1999

DUSSAUD R., Les Arabes en Syrie avant l'Islam, Paris, 1907

DUVAL R., Histoire D'édesse, Politique, Religieuse et Littéraire, Amsterdam, 1975

ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Volume VII, Chicago, 1969, ss. 967

GADD J., The Harran İnscriptons of Nabonidus, Anatolian Studies, Vol. 8 (1958), ss. 35-92

GAWLIKOWSKI M., Le Temple Paylmrenien, Warszawa, 1973

GRANDE ENCYCLOPÉDIE. Volume 15, Paris, 1970, ss. 552

GREEN T. M., *The City of the Moon God. Religious Traditions of Harran.* (Religions in the Graeco-Roman World, Vol. 14) Leiden, New York, Köln: E. J. Brill 1992

GÜNDÜZ Ş., "Arkeolojik Bulgular Işığında 2. Yüzyıl Sumatar Mar alahe Kültü", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 6, 1992, ss. 149-159

GÜNDÜZ Ş., Anadolu'da Paganizm, Antik Dönemde Harran ve Urfa, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005

GÜNEL A., Türk Süryani Tarihi, Oya Matbaası, Diyarbakır, 1970

HARRAK A., "The Ancient Name of Edessa", Journal of Near Eastern Studies, Vol. 51, No. 3, University of Chicago Press, (Jul., 1992), ss. 209-214

HAYES, E. R., Urfa Akademisi, çev. Yaşar Günenç, Yaba Yayınları, İstanbul, 2005

HEAD B. V., Historia Numorum, A Manuel Greek Numismatics, Oxford, 1911

HEALEY J. F., "A New Syriac Mosaic İnscripion" Journal of Semitic Studies, Vol. 51/2, 2006

IBN AL-NADİM, *Kitab al-Fihrist,*ed. Gustave Flugel, Leipzig, 1871

KEY A. F., Traces of the Worship of the Moon God Sin Among the Early İsraelites. Journal of Biblical Literature, Vol. 84, No. 1 (Mar., 1965), ss. 20-26

LEIPOLDT J., *Frühes Christentum im Orient, HdO 8, 2,* Leiden, 1961

LINFORTH I. M., Two Notes on the Legend of Orpheus, American Philogogical Association, 1931, ss. 5-17

LLOYD S.-BRICE W., Harran, Anatolian Studies, Journal of the Bristish of Archaeology.

NOVOTNY J. R., Ehulhul, Egipar, Emelamana, and Sin's Akitu-house: A study of Assyrian building activities at Harran, Toronto, 2003

NÖLDEKE T., Kurzgefasste Syrische Grammatik, Leipzig, 1898

OPENHEIM A. L., Ancient Mesopotamia, Chicago, 1964

ÖZFIRAT A., Eskiçağda Harran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994

POGNON H., *Inscriptions sémitiques de la Syrie, de la Mésopotamieet de la région de Mossoul*, Paris, 1907

PRAG K., "*The 1959 Deep Sounding at Harran in Turkey*", Levant 2, 1971, ss. 63-94

PRICE I. M., The Cult of the Moon-God, Sin. The American Journal of Semitic Languages

and Literatures, Vol. 26, No. 4 (Jul., 1910), ss. 309-311

RASTGELDİ S., Edessa, Stockholm, 1971

PAULYS REAL-ENCYCLOPÄDİE der Classischen Altertumswissenschaft, Stutgard, 1983

ROSS, S. K., Roman Edessa. Politics and Culture on the Eastern Fringers of the Roman

Empire, 114-242 CE. London/New York: Routledge 2001

SEGAL J. B., "Two Syriac İnscriptions from Harran", Bulletin of the School of Oriental and African Studies, Vol. 20, 1957, ss. 513-52

SEGAL J. B., Edessa, Blessed City, Clarendon Press, Oxford, 1970.

SEGAL J. B., Edessa (Urfa) Kutsal Şehir, çev. Ahmet Arslan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

SİMİTH W. S., Archaeological News. The Near East, 1950-1951. American Journal of Archaeology, Vol. 56, No. 1 (Jan., 1952), s.. 39-65

SOURDEL D., *Les cultes du Hauran a l'époque romaine*, Paris, 1952

TÜLEK F., Efsuncu Orpheus, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998

van BUREN E. D., *Symbols of the Gods in Mesopotamian art*, (Analecta Orientalia, 23, Roma, 1945

VÖÖBUS A. , A History of Asceticism in the Syrian Orient I, Corpus Scriptorum Chhristianorum Orientalium 14, Louvain 1958

WHEELER, M., Roma Sanatı ve Mimarlığı, çev. Zeynep Koçel Erdem, Homer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004

YAŞAR Ş., "Edessa Mezar Kitabe ve Mozaiklerine Göre Urfa Paganlarında Ahiret İnancı", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, sayı:1, 2003, s. 111-121

Resim 1. Ay Tanrısı Sin

Resim 2. Yarımca Steli

Resim 3. Soğmatar'daki Rölyefler

Resim 4. Atargatis ve Hadad